

Жакышова Б. Ш.

**ОКУУЧУЛАРДЫН БИЛИМДИ ӨЗДӨШТҮРҮҮ КАРАЖАТТАРЫ ЖАНА
АНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫН БААЛОО**

Жакышова Б. Ш.

**ИНСТРУМЕНТЫ ОСВОЕНИЯ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ И ОЦЕНИВАНИЕ ИХ
РЕЗУЛЬТАТОВ**

B.Sh. Jakyshova

**TOOLS DEVELOPMENT OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND EVALUATION OF
THEIR RESULTS**

УДК: 373.552

Макалада окуучулардын ой жүгүртүү иш аракетин уюштуруу, өзүн-өзү баалоо жана окутуу процессинде дифференциалдык окутуу ишке ашыруу жөнүндө сөз болот. Мындан тышкары мектептеги билим берүүнүн сапатын жаакшыртуу максатында, химияны жогорку деңгээлде окутуунун негизинде окуучулардын билимдеринин, билгичтиктеринин жана көндүмдөрүнүн өнүктүрүүдө, алардын жоопкерчиликтерин сездирүү, окуу, таанып-билүү, ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүү каралган.

Негизги сөздөр: *окутуу, билимди жекече эсепке алуу, оозеки текшерүү, зачет, жазуу жүзүндөгү текшерүү, өзүн-өзү текшерүү, окуу, таанып-билүү ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүү*

В статье рассмотрены вопросы познания и организации мышления учащихся, самооценки, а также реализации дифференцированного обучения в образовательном процессе. Кроме этого, внимание уделено развитию знаний, умений и навыков учащихся, формированию ответственности за обучение, развитию трудолюбия и усердия с целью повышения качества школьного образования путем обучения химии на высоком уровне.

Ключевые слова: *обучение, индивидуальный учет знаний, устная проверка, зачет, письменная проверка, оценивание себя, учение, развитие познания трудолюбия*

This article is about cognition and organisation of pupil's mentality, self evaluation and also realisation of differential teaching in educational process. Besides the author focuses on the development of pupil's educational qualities, abilities and skills, offer them be responsible, enhance comprehension, perception, diligence and endeavour in order to upgrade the qualification of schools by teaching chemistry on top-level.

Key words: *teaching, personal educational evaluation, oral test, quiz, written monitoring, self checking, self-evaluation, learning, developing perception and cognition abilities.*

Окуучулардын ишмердүүлүгүн калыптандырууда маанилүү проблемаларынын бири – окуучуларга билим берүүнү ишке ашыруу менен бирге эле, алардын өз алдынчалуулугун активдештирүү болуп саналат.

Бул маселени ишке ашырууда, жалпы билим берүүчү мектептерде химия предмети боюнча түзүлгөн программаларда көрсөтүлгөн негизги түшүнүктөрдү калыптандыруу - химия мугалиминин

ишин илимий уюштуруудан жана окуучулардын окуу китеби менен иштөөсүнөн көз каранды.

Химия мугалиминин иш аракетин пландаштыруу жана уюштуруу - өз ичине ишин пландаштыруу, химия кабинетин рационалдуу уюштуруу, эмгек шартын оптималдаштыруу, окутуунун техникалык каражаттарын колдоно билүү мүмкүнчүлүгү, эмгекке болгон мамилесин аң сезимдүү сезе билүү менен жоопкерчиликтүүлүгү, эмгек маданиятын сактоосу, колективде өз ордун билүүсү ж.б. камтыйт. Эң негизгиси мугалимдин сабакка даярдануусу. Ал болсо, илимий даярдыктан башталат: саясий, кесиби боюнча, илимий-популярдуу жана педагогика, психология, химияны окутуунун методикасы боюнча адабияттарды окуусу, андагы зарыл болгон маалыматтар менен тааныш болуусу жана ал маалыматтарды мазмунга жараша туура пайдаланууну ишке ашыруусу.

Окуучулардын адабияттар менен иштей билүүсүн калыптандырууну алгач окуу китеби менен иштей билүүсүн уюштуруу менен баштоо зарыл. Окуу китебинин жардамы менен мугалим, окутуу процессинин билим берүүчүлүк, милдеттерин чече алат. Орто мектепте химия предмети өздөштүрүүдө окуучулар колдонууга мүмкүн болгон милдеттүү окуу куралдары болуп – химия окуу китеби жана химия боюнча маселелер, көнүгүүлөр жыйнактары саналат. Окуучулар үчүн окуу китеби – жогоруда саналып өткөндөрдүн ичинен эң маанилүү курал, анткени окуу китеби предмети боюнча билимдердин булактарынын негизин түзүү менен, алардын окуу билгичтиктерин калыптандыруунун жана таанып билүү иш аракеттеринин ыкмаларына ээ болуусун камсыз кылуучу каражат.

Бирок көпчүлүк окуучулар окуу китебин өз алдынча окуганда анча түшүнө бербейбиз деп ойлоо менен, мугалимдин түшүндүрмөсүнөн кийин аны жеткиликтүү түшүнө тургандыгын билдиришсе, кээ бирлери тексттин мазмунун түшүнбөстөн эле бир нече ирет окуу менен жаттап ала тургандыгын моюнга алышат, ал эми айрым окуучулар болсо тексттин мазмунун окуганда, окуу китебиндеги таблицаларга, сүрөттөргө көңүл бурбай эле окуй тургандарын билдиришкен.

Демек окуучулар окуу китебиндеги тексттер менен жана методикалык аппараттар менен иштегенде бир топ кыйынчылыктарга туш болушат, ошондуктан методисттер ар бир сабакта максаттуу түрдө төмөнкү мазмундагы эскерткич – инструкцияларды колдонуу сунуш кылынат.

- параграфты шашпай абзац боюнча же тексттин фрагменттерине ой жүгүртүү менен окуп чыккыла.

- окуган текстти мазмунуна жараша бөлүктөргө ажыраткыла.

- тексттин эң маанилүү бөлүгүн өзүңөрдүн сөзүнөр менен айтып көргүлө.

- тексттин кыскача мазмунун жазгыла. Бул учурда так, жалпы кабыл алынган белгилерди жана кыскартууларды пайдалануу менен жазууга аракет кылгыла.

Окуу китебинин тексти көпчүлүк учурда ар кандай шрифтер менен жазылат, анткени окуу материалын негизги, кошумча, түшүндүрүүчү деп бөлүп көрсөтүүгө жардам берет.

Негизги текст окуучулар үчүн милдеттүү түрдө өздөштүрүүгө зарыл болгон химия курсунун негизги мазмунун жана негизги идеяларын камтыйт. Окуу китебинде негизги текст көпчүлүк учурларда чоң шрифтер менен, ал эми закондордун, түшүнүктөрдүн, эрежелердин аныктамалары майлуу шрифтер менен айырмаланып жазылат.

Кошумча жана түшүндүрүүчү тексттер, б.а. жардамчы кызмат аткаруучулар, көпчүлүк учурларда петит менен белгиленет. Мындай тексттерге: окумуштуулардын өмүр баяны жана илимий иштери боюнча маалыматтар, тажрыйбаларды аткарууга жана таблицалар менен иштөөгө карата түшүндүрмөлөр, ошондой эле берилген фактылырды сөзсүз түрдө жаттап калуу максатында эмес, аларды таанып билүү процессинде кызыгууга карата көрсөтмөлөр кирет.

Окуу китебинин методикалык аппараты окуучулардын орто мектепте химия боюнча программада берилген негизги текстти түшүнүүсүн, ошондой эле окутуунун натыйжаларына ылайык билимге жана билгичтикке ээ болуусун камсыз кылууга тийиш.

Окуу китебинин *методикалык аппараты* төмөнкүлөрдөн турат:

- окуу материалын өздөштүрүү аппараты же тапшырмалардын ар кандай түрлөрү (суроолор, маселелер, көнүгүүлөр) жана иллюстрациялар (сүрөттөр, схемалар, таблицалар);

- окуу китебинин мазмунуна ылайык багыт берүүчү аппарат же кириш сөз, окуу китебинин мазмунун, предметтик көрсөткүч, тапшырмаларга карата шарттуу белгилер, маселелерге жооптордун берилиши;

- окуучулардын иш аракетин уюштуруучу аппарат же практикалык сабактарга жана лабораториялык тажрыйбаларды аткаруу үчүн түзүлгөн инструкциялар, үйгө тапшырмалар, эрежелер, эскертүүлөр.

Алсак, окуу материалын өздөштүрүү аппараты параграфтын тексти боюнча китептеги иллюстрацияларды жана кубулуштарды салыштыруу ж.б. тапшырмаларды аткаруу менен окуучулардын ой жүгүртүүсүн, өнүктүрүүсүн камсыз кылат.

Окуу китебинин мазмуну боюнча багыт берүүчү аппаратты колдонуу, негизинен окуучулардын тапшырмаларды аткарууда, жаңы терминдерди түшүнүүдө окуу китебинин тексти же предметтик көрсөткүчтүн жардамы менен мурда окулган түшүнүктөрдү кайталоодо, китеп менен иштөө билгичтиктерине жана эмгек маданиятына ээ болуусун камсыз кылат.

Окуу китебиндеги тексттер менен өз алдынча иштеген учурда окуучулардын жалпы окуу билгичтиктери калыптануу менен бирге, алардын логикалык ой жүгүртүүсү, сүйлөө маданияты, жалпысынан алганда химия боюнча билимдерди аң сезимдүү жана терең өздөштүрүүсүн камсыз кылат.

Химия окуу китеби менен иштөөдө төмөнкүлөргө айрыкча көңүл буруу маанилүү:

- параграфтын негизги мазмунун түшүнүү жана айтып берүү;

- параграфтын, теманын аягындагы берилген тапшырмаларды окуу китебиндеги тексттен жоопторду табуу менен аткаруу;

- окуу китеби боюнча сабак учурунда түшүнүктөрдүн, эрежелердин, закондордун аныктамаларын окуп үйрөнүү жана аларды кайталоо;

- окуу китебиндеги берилген тажрыйбалардын сүрөттөрүн, схемаларды, таблицаларды, маселелердин чыгарылыштарын кайрадан чагылдырып көрсөтүү.

Буллардын негизинде окуучуларда өз алдынча иштөөнүн маанилүү билгичтиктери калыптанат: тексттеги эң негизги ойду бөлүп көрсөтүү, пландарды, таблицаларды, конспектилерди жана схемаларды түзө билүү. Аталгандардын ичинен эң негизгилерин бөлүп көрсөтүү - башка билгичтиктерди калыптандыруунун негизи болуп саналат. Бул билгичтиктерди калыптандырууда тексттин мазмунуна гана эмес, анын түзүлүшүнө да көңүл бурулууга тийиш.

Ошондуктан, окуучулардын текстти канчалык деңгээлде өздөштүргөнүн баалоо эске алынган. Ал көпчүлүк учурда текшерүү жолдору аркылуу ишке ашат. Бул бир жагынан, окутуу процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатса, экинчи жагынан окуучулардын өз алдынчалуулук позициясын күчөтөт, башкача айтканда иш аракеттерин уюштура билүү мүмкүнчүлүгүнүн жоопкерчилигин камсыз кылат.

Текшерүү иш адатта кайсы бир темалардын аягында өткөрүлөт. Окуучуларга алдын-ала айтылат. Химия боюнча текшерүү иш, негизинен чейректерди чыгаруу учурунда ишке ашырылып жүрөт. Мугалим алдын ала завучка кайсы күнү текшерүү иш жаза турган жөнүндө маалымат берет да, ошол күнү завуч башка сабакты өткөн мугалимдерге текшерүү иш жаздыруусуна уркусат бербейт. Анткени окуучуларга алдын ала айтылгандыктан, алар даярданышат.

Текшерүү ишти ар кандай вариантта даярдоого болот.

Текшерүү иш үчүн дептер – бул билим берүү бөлүмүнүн инспекторлору жана мектептин администрациясы тарабынан текшериле турган документ. Дептерде химиялык кабинетте отурган окуучунун партасынын номери жазылат. Бул болсо окуучу класста жок болгон учурда да дептерлерди таркатууга мүмкүндүк берет. Мындай ыкма окуучунун кабинеттеги иш ордуна бекитилишине шарт түзөт.

Иштин башында окуучуларга көрсөтмө берүү талап кылынат. Көрсөтмө 2-3 мүнөттөн ашык убакытты албоосу зарыл. Ишти аткарууда дисциплинаны сактоо тийиш б.а. мугалимдин классты аралап ашыкча басып жүрүүсү, окуучуларды иштөөсүнө тоскоолдугун тийгизет. Сабактын бүтөрүнө 5 мүнөт калганда окуучуларга эскертүү керек, ал эми ишти коңгуроого 1 мүнөт калганда жыйнап алуу зарыл.

Айрым учурларда текшерүү иш бүткөндөн кийин, анын жооптору коридорго илинет. Бул болсо окуучулардын өзүнүн ишин канчалык деңгээлде аткаргандаын баалоосуна мүмкүнчүлүк түзөт. Текшерүү ишти мугалим кийинки сабакка чейин текшерип, бааларын коюусу зарыл шарт. Бирок практикада кээде текшерүү ишти мугалим текшергенде каталардын алдын сызуу менен белгилеп, окуучуларга кайрадан таратып берилет. Өзгөчө көңүл коэффициенттердин, иондордун заряддарынын туура коюлушуна ж б. маанилүү химиялык түшүнүктөргө көңүл бурулат. Мындан кийин ар бир окуучунун иши боюнча маалымат берилет да, баасы коюлат. Бул учурда баа объективдүү мүнөзгө ээ. Текшерүү иш жазылган дептерлер үйгө берилбестен, класста сакталат.

Жогоруда көрсөтүлгөн иш аракеттерди аткаруу менен бирге эле, окуучулардын интеллектуалдык потенциалын өнүктүрүүгө ыңгайлуу шарт түзүлөт. Андан тышкары, окуу китеби ар түрдүү татаалдыктагы дидактикалык материалдар катары берилген тапшырмаларды камтуу менен, окутуу

процессинде дифференциалдык окутуу ишке ашырылат, окуучулардын даярдыгынын деңгээлине жараша мугалим тарабынан да, жолдоштору тарабынан тиешелүү жардам берилет. Натыйжада ар бир окуучу башканы окутуу менен өзү да үйрөнөт жана өзүн өзү баалай билет.

Текшерүү- окутуунун негиздүү бөлүгү болуу менен бирге эле билим берүүчүлүк максаттар кандай деңгээлде ишке ашкандыгын аныктайт. Ошондой эле текшерүү өз ичине билим берүүчүлүк жана тарбия берүүчүлүк максаттарды камтыйт.

Текшерүүнүн натыйжасында окуучулар өз билимдерин таанып билүү иш аракеттерин коррекциялашат жана жаңы билимдерге ээ болушат.

Жыйынтыктап айтканда дайыма окуучунун билиминин текшерилип турушу, аны класстын алдында өздөштүргөн билимин жана билгичтиктерин системалык түрдө билдирип туруусуна үйрөтөт. Окуучунун билим алууга жана жетишкендиктериндеги жоопкерчиликти жогорулатууга болгон сезимдерин ойготуу менен максаттуу иш алып баруусун, эмкекке болгон сүйүүсүн ошол эле учурда кыйынчылыктарды жене билүү сезимдерин калыптандырат б.а. инсандын адептик касиеттерин өнүктүрүүгө шарт түзөт.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. –Б: «Педагогика века», - 2004.
2. Зайцев О.С. Методика обучения химии. Учебник для вузов. - М., Владос 1999.
3. Зуев Д.Д. Школьный учебник. – М., Просвещение, 1983.
4. Сергеева Т.А., Зайцев О.С. Исторический аспект анализа учебников по общей химии. -В кн.: История и методология естественных наук. Химия. Вып.28.– М.,1982.
5. Чернобильская Г.М. Методика обучения химия в средней школе. -М. - Владос 2000.

Рецензент: к.п.н., доцент Карагозуева Г.Ж.